

MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ

**Wytyczne Ministra Edukacji Narodowej
do współpracy szkół i placówek oświatowych z Policją i Państwową Inspekcją
Sanitarną, jako ważnych partnerów w profilaktyce narkomanii**

przygotowane przez:

**Ministerstwo Edukacji Narodowej
Ośrodek Rozwoju Edukacji
Główny Inspektorat Sanitarny
Komendę Główną Policji
Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii
Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych**

Warszawa 26 września 2019 r.

Wprowadzenie:

Minister Edukacji Narodowej w trosce o prawidłowy rozwój dzieci i młodzieży wprowadził zintegrowane podejście do działań edukacyjnych, wychowawczo - profilaktycznych i opiekuńczych, które dotyczą wszystkich typów szkół. Działalność wychowawcza szkoły należy do podstawowych celów polityki oświatowej państwa. Wychowanie młodego pokolenia jest zadaniem rodziny i szkoły, która w swojej działalności musi uwzględniać wolę rodziców, ale także i państwa, do którego obowiązków należy stwarzanie właściwych warunków wychowania. Podstawą wychowania jest kształtowanie systemu wartości uczniów, przygotowanie ich do dorosłego życia, wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich. Profilaktyka to kompleksowa interwencja kompensująca niedostatki wychowania. Zakres działań profilaktycznych w szkole powinien obejmować wspomaganie ucznia w radzeniu sobie z trudnościami zagrażającymi jego prawidłowemu rozwojowi i zdrowemu stylowi życia przy równoczesnym ograniczaniu i likwidowaniu czynników ryzyka, które zaburzają prawidłowy rozwój i zdrowy styl życia, a także inicjowaniu i wzmacnianiu czynników chroniących¹.

Wytyczne zostały przygotowane dla dyrektorów szkół i placówek oświatowych, nauczycieli, specjalistów, rodziców oraz partnerów szkoły, jako pomoc w realizacji skutecznych działań profilaktyki narkomanii. Profilaktyka narkomanii jest działaniem międzyresortowym i od spójności prowadzonej polityki zależy jej efektywność w skali kraju i w środowiskach lokalnych. W wytycznych przedstawiono szeroki zakres działań wspierających szkołę w realizacji profilaktyki narkomanii przygotowanych przez Ośrodek Rozwoju Edukacji, Główny Inspektorat Sanitarny, Komendę Główną Policji i Krajowe Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii.

Dyrektorzy szkół i placówek oświatowych, nauczyciele, rodzice, szkolni specjaliści korzystając z materiału mogą ugruntować swoją wiedzę w tej problematyce oraz przygotować trafną strategię działań przeciwdziałających narkomanii w środowisku szkoły lub placówki oświatowej.

Materiał składa się z dwóch części. W pierwszej zaprezentowano działalność edukacyjną i wychowawczo-profilaktyczną szkoły, w której są realizowane zadania z profilaktyki narkomanii. Przedstawiono także uregulowania prawne prowadzenia w szkole i placówce działań wychowawczych, edukacyjnych, informacyjnych i profilaktycznych w celu przeciwdziałania narkomanii. Szczególny nacisk położono na wdrażanie do szkół i placówek skutecznych strategii i programów profilaktyki, które mają przynieść konkretne efekty dotyczące zmiany postaw i zachowań dzieci i młodzieży i ich rodziców, a także nauczycieli w problematyce przeciwdziałania narkomanii.

W drugiej części wytycznych Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii Ośrodek Rozwoju Edukacji, Główny Inspektorat Sanitarny, Komenda Główna Policji

¹ Zbigniew. B. Gaś. Profilaktyka w szkole. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne. Warszawa 2006 r.

i Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych przedstawiają zakres informacji i konkretnych działań profilaktycznych, które szkoła, placówka może włączyć w zakres swojej działalności wychowawczo-profilaktycznej. Należy zwrócić jednak uwagę na fakt, że dobór zaproponowanej przez resorty oferty musi odpowiadać zdiagnozowanym potrzebom środowiska szkolnego lub placówki i wpisywać się w zadania programu wychowawczo-profilaktycznego.

Do wytycznych dołączono *Informację na temat rekomendowanych programów promocji zdrowia i profilaktyki uniwersalnej, selektywnej oraz wskazującej*. Stworzony przez Krajowe Biuro Do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii we współpracy z Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Ośrodkiem Rozwoju Edukacji, Instytutem Psychiatrii i Neurologii *System rekomendacji programów profilaktycznych i promocji zdrowia psychicznego ma na celu* popularyzację wiedzy na temat skutecznych strategii profilaktyki oraz metod konstruowania programów, a także podniesienie jakości programów profilaktycznych i promocji zdrowia realizowanych m.in. w szkołach i placówkach oświatowych.

Rekomendacja: współpraca szkoły z Policją, Państwową Inspekcją Sanitarną nie wyczerpuje działań wychowawczo-profilaktycznych z zakresu profilaktyki narkomani w szkole lub placówce.

Zmiana przekonań, postaw i zachowań oraz kształtowanie umiejętności życiowych ucznia/wychowanka to oczekiwany kierunek zmian w profilaktyce narkomanii.

Okazywanie troski, wsparcia, komunikacja oparta na braniu pod uwagę uczuć i potrzeb, swoich i drugiej osoby w trudnych sytuacjach doświadczanych przez ucznia/wychowanka, rodziców, prowadzenie interwencji profilaktycznej to oczekiwany kierunek kształtowania umiejętności nauczycieli i rodziców w profilaktyce narkomanii.

I. Działalność edukacyjna i wychowawczo-profilaktyczna szkoły w profilaktyce narkomanii

Minister Edukacji Narodowej od roku szkolnego 2017/2018 wprowadził do przepisów oświatowych obowiązek realizacji w każdej szkole programu wychowawczo-profilaktycznego. Działania w nim zawarte powinny wynikać z diagnozy potrzeb i problemów społeczności szkolnej. Program wychowawczo-profilaktyczny uchwała rada rodziców w porozumieniu z radą pedagogiczną². Rodzice mają istotny wpływ na programy, projekty, przedsięwzięcia, inicjatywy, w tym realizowane we współpracy z organizacjami pozarządowymi³.

² Art. 84 ust.2 pkt 1 ustawy – Prawo oświatowe Dz.U. z 2019 r. poz. 1148.

³ Art. 86 ust 2 ustawy – Prawo oświatowe.

Od 1 września 2019 r. na mocy prawa oświatowego⁴ szkoły i placówki oświatowe zostały zobligowane do przeprowadzenia corocznej diagnozy w zakresie występujących w środowisku szkolnym potrzeb rozwojowych uczniów, w tym czynników chroniących i czynników ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych.

Diagnozę przeprowadza dyrektor szkoły lub placówki albo upoważniony przez niego pracownik szkoły lub placówki.

Ministerstwo Edukacji Narodowej wychodząc naprzeciw potrzebom dyrektorom szkół i placówek przygotowało ankiety do diagnozowania czynników chroniących i czynników ryzyka dla różnych poziomów edukacji⁵. Ankiety kierowane są do środowiska szkoły: uczniów, rodziców i nauczycieli. Ankiety w wersji papierowej zostały udostępnione na stronie Ośrodka Rozwoju Edukacji. Obecnie w Ministerstwie Edukacji Narodowej trwają prace nad stworzeniem interaktywnej platformy do badań i stworzenie nowego modułu w aplikacji „Strefa dla zalogowanych” w Systemie Informacji Oświatowej.

W ramach programu wychowawczo-profilaktycznego działania przyjęte do realizacji powstają z udziałem całego środowiska szkolnego, w tym rodziców. Oddziaływania prewencyjne w szkole prowadzone są na trzech poziomach profilaktyki: uniwersalnej, selektywnej i wskazującej. Kryterium tego podziału odnosi się do oceny indywidualnego ryzyka wystąpienia problemów związanych z psychospołecznym funkcjonowaniem i zdrowiem uczniów.

Podstawową zasadą oddziaływań profilaktycznych jest ścisła współpraca z rodzicami uczniów i wychowanków, partnerami szkoły oraz wybór trafnych działań profilaktycznych wynikających z wyników diagnozy czynników ryzyka i czynników chroniących i systematyczna ich ewaluacja.

Należy także mieć na uwadze, że w sytuacji ryzykownych zachowań ucznia/wychowanka podczas interwencji pracowników szkoły/placówki, Policji dziecko i jego rodzice powinni otrzymać wsparcie i adekwatną do potrzeb pomoc psychologiczno-pedagogiczną.

Rekomendacja: ucznia lub wychowanka używającego narkotyków w sposób okazjonalny, szkoła lub placówka oświatowa w ramach profilaktyki selektywnej i wskazującej kieruje do programu wczesnej interwencji „FreD goes net”. Program jest realizowany m.in. przez jednostki samorządu terytorialnego w ramach gminnego

⁴ Art. 26 ustawy z dnia 22 listopada 2018 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. z 2018 r. poz. 2245,2432, z 2019 r. poz. 534.

⁵ Narzędzia do badań powstały w wyniku realizacji zadania publicznego pn. „Przeprowadzenie całościowych badań dotyczących funkcjonowania systemu oddziaływań profilaktycznych w Polsce” w latach 2016-2018.

programu przeciwdziałania narkomanii⁶. Program jest adresowany do osób w wieku 13 – 19 lat i prowadzony z wykorzystaniem metody dialogu motywującego, który służy umocnieniu u osoby jej własnej motywacji do zmiany.

Profilaktyki narkomanii w świetle przepisów podstawy programowej

Podstawę programową dla szkoły podstawowej określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r.⁷ Preambuła ww. podstawy programowej stanowi m.in., że ważną rolę w kształceniu i wychowaniu uczniów odgrywa edukacja zdrowotna. Zadaniem szkoły jest kształtowanie postaw prozdrowotnych uczniów, w tym wdrożenie ich do zachowań higienicznych, bezpiecznych dla zdrowia własnego i innych osób, a także stosowania profilaktyki.

Treści nauczania z zakresu profilaktyki narkomanii są uwzględnione w podstawach programowych przedmiotów:

1) biologia

Układ nerwowy. Uczeń (...) przedstawia negatywny wpływ na funkcjonowanie układu nerwowego niektórych substancji psychoaktywnych: alkoholu, narkotyków, środków dopingujących, dopalaczy⁸, nikotyny (w tym w e-papierosach) oraz nadużywania kofeiny i niektórych leków;

2) wychowanie fizyczne

Edukacja zdrowotna. W zakresie wiedzy. Uczeń (...) omawia konsekwencje zdrowotne stosowania używek i substancji psychoaktywnych w odniesieniu do podejmowania aktywności fizycznej;

3) edukacja dla bezpieczeństwa

Edukacja zdrowotna. Zdrowie w wymiarze indywidualnym oraz zbiorowym. Uczeń (...) wymienia zachowania, które sprzyjają zdrowiu (prozdrowotne) oraz zagrażają zdrowiu i wskazuje te, które szczególnie często występują wśród nastolatków; odróżnia czynniki środowiskowe i społeczne (korzystne i szkodliwe), na które człowiek może mieć wpływ od takich, na które nie może.

4) wychowanie do życia w rodzinie

Postawy. Uczeń (...) radzi sobie w sytuacji konfliktu, presji grupy, stresu.

⁶ Art. 10 ust. 2a-2b ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej. Dz. U. z 2018 r. poz. 1490.

⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. poz. 356).

⁸ Dopalacze to nazwa potoczna. Zgodnie z art. 4 pkt 11a ustawy z dnia 4 kwietnia 2019 r. o przeciwdziałaniu narkomanii prawidłowe pojęcie – to nowa substancja psychoaktywna (Dz.U. z 2019 r. poz. 852).

W szkołach ponadpodstawowych od roku szk. 2019/2020 będzie stosowana podstawa programowa określona w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r.⁹

Treści nauczania z zakresu profilaktyki narkomanii zawarte są w podstawach programowych przedmiotów:

1) biologia

Regulacja nerwowa. Uczeń (...) wyjaśnia wpływ substancji psychoaktywnych, w tym dopalaczy, na funkcjonowanie organizmu;

2) wychowanie fizyczne

Edukacja zdrowotna. W zakresie wiedzy. Uczeń (...) omawia szkody zdrowotne i społeczne związane z paleniem tytoniu, nadużywaniem alkoholu i używaniem innych substancji psychoaktywnych; wyjaśnia, dlaczego i w jaki sposób należy opierać się presji oraz namowom do używania substancji psychoaktywnych i innych zachowań ryzykownych;

3) edukacja dla bezpieczeństwa

Elementy zdrowia psychicznego. Uczeń (...) opisuje konstruktywne i niekonstruktywne sposoby radzenia sobie z emocjami, w tym negatywnymi; określa, gdzie w okolicy swojego miejsca zamieszkania działają instytucje i organizacje świadczące leczenie, pomoc i wsparcie w przypadkach problemów zdrowia psychicznego, w szczególności świadczące usługi dla młodzieży; dobiera i demonstrowuje umiejętności komunikacji interpersonalnej istotne dla zdrowia i bezpieczeństwa (odmowa, zachowania asertywne, negocjowanie).

Uzależnienia. Uczeń (...) wie, jakie przekonania dotyczące spożycia alkoholu, palenia tytoniu, brania dopalaczy i narkotyków przez młodzież mogą mieć wpływ na podejmowanie wymienionych zachowań; zna wiarygodne źródła informacji na temat tendencji i skutków dotyczących spożycia alkoholu, palenia tytoniu, brania dopalaczy i narkotyków przez młodzież w Polsce; wyjaśnia, w jaki sposób można unikać picia alkoholu, palenia tytoniu, brania dopalaczy i narkotyków; zna zasady odpowiedniego stosowania leków (produktów leczniczych) i suplementów diety; ustala, co sam może zrobić, aby tworzyć warunki środowiskowe i społeczne, które są korzystne dla zdrowia (ochrona środowiska przyrodniczego, wsparcie społeczne, komunikacja interpersonalna, współpraca osób, instytucji i organizacji na rzecz zdrowia itp.); wyjaśnia wpływ substancji psychoaktywnych na sprawność kierowcy, zna przepisy prawa dotyczące używania substancji psychoaktywnych i prowadzenia pojazdów.

⁹ Począwszy od roku szk. 2019/2020 w szkołach ponadpodstawowych będzie stosowana podstawa programowa określona w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. poz. 467).

Regulacje oświatowe dotyczące prowadzenia profilaktyki narkomanii w szkole i placówce

Profilaktyka narkomanii w szkołach i placówkach oświatowych została uregulowana rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej w porozumieniu z Ministrem Zdrowia *w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii*¹⁰.

W 2018 roku Minister Edukacji Narodowej dokonał jego nowelizacji¹¹. Rozporządzenie zostało uzupełnione o regulacje podkreślające konieczność zwrócenia szczególnej uwagi na zagrożenia związane z używaniem nowych substancji psychoaktywnych i środków zastępczych. Ważną rolę przypisano Policji i państwowym wojewódzkim i państwowym powiatowym inspektorom sanitarnym, jako ważnych partnerów szkoły w działaniach profilaktycznych, szczególnie w kwestii środków zastępczych, nowych substancji psychoaktywnych.

W rozporządzeniu podkreślono konieczność systematycznego prowadzenia przedmiotowej działalności, jednocześnie wskazując, że poza uczniami i wychowankami ważną grupę oddziaływań stanowią ich rodzice, nauczyciele i inni pracownicy szkoły i placówki. Działalność ta obejmuje zadania uprzedzające zachowania ryzykowne młodzieży dotyczące eksperymentowania ze środkami odurzającymi, substancjami psychotropowymi, środkami zastępczymi, nowymi substancjami psychoaktywnymi, lekami w celach innych niż medyczne, suplementami diet oraz zadania interwencyjne.

W zakresach określonych regulacją należy zwrócić szczególną uwagę na:

1. w działalności wychowawczej:

- 1) kształtowanie hierarchii systemu wartości uczniów, w którym zdrowie należy do jednych z najważniejszych wartości w życiu;
- 2) kształtowanie przyjaznego klimatu w szkole lub placówce, budowanie prawidłowych relacji i więzi z rówieśnikami, nauczycielami, szkołą, społecznością lokalną;
- 3) współpracę z rodzicami w celu budowania u dzieci postawy prozdrowotnej i zdrowego stylu życia, wzmacnianie ich kompetencji wychowawczych;
- 4) wspieranie edukacji rówieśniczej i programów rówieśniczych, rozwijanie i wspieranie działalności wolontarystycznej;

¹⁰ Delegacja ustawowa do wydania rozporządzenia: art. 22 ust. 3 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2019 r. poz. 852). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2015 r. w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii Dz. U. z 2015 r. poz. 1249.

¹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 stycznia 2018 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii. Dz. U. z 2018 r. poz. 214.

- 5) doskonalenie umiejętności nauczycieli i wychowawców w zakresie budowania podmiotowych relacji z uczniami, wychowankami oraz ich rodzicami.

2. w działalności edukacyjnej:

- 1) podnoszenie wiedzy rodziców, nauczycieli na temat prawidłowości rozwoju i zaburzeń zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży, rozpoznawania wczesnych objawów używania substancji, a także suplementów diet i leków w celach innych niż medyczne oraz postępowania w tego typu przypadkach;
- 2) kształtowanie u uczniów i wychowanków umiejętności życiowych, w szczególności samokontroli, rozpoznawania i wyrażania własnych emocji, podejmowania konstruktywnych decyzji, radzenia sobie ze stresem;
- 3) kształtowanie krytycznego myślenia i wspomaganie uczniów i wychowanków w konstruktywnym podejmowaniu decyzji w sytuacjach trudnych, zagrażających prawidłowemu rozwojowi i zdrowemu życiu;
- 4) doskonalenie kompetencji nauczycieli w rozpoznawaniu wczesnych objawów używania substancji psychoaktywnych oraz podejmowania szkolnej interwencji profilaktycznej.

3. w działalności informacyjnej:

- 1) dostarczenie aktualnych informacji nauczycielom, rodzicom na temat skutecznych sposobów prowadzenia działań wychowawczych i profilaktycznych z zakresu przeciwdziałania narkomanii;
- 2) upowszechnianie informacji o ofercie pomocy specjalistycznej dla uczniów, rodziców;
- 3) informowanie o konsekwencjach prawnych związanych z naruszeniem przepisów ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii,
- 4) informowanie uczniów, rodziców o obowiązujących procedurach postępowania nauczycieli oraz o metodach współpracy szkoły z Policją w sytuacjach zagrożenia narkomanią.

4. w działalności profilaktycznej:

- 1) realizowanie działań z zakresu profilaktyki uniwersalnej, selektywnej i wskazującej;
- 2) kształtowanie i wzmacnianie przekonań normatywnych w zakresie zdrowego stylu życia, wolnego od używek;
- 3) przygotowanie oferty zajęć dla młodzieży rozwijających zainteresowania i uzdolnienia, zaspakajającej ważne potrzeby, w szczególności potrzebę podniesienia samooceny, sukcesu, przynależności i satysfakcji życiowej;
- 4) doskonalenie zawodowe nauczycieli i wychowawców w realizacji szkolnej interwencji profilaktycznej w przypadku podejmowania przez uczniów i wychowanków zachowań ryzykownych;

- 5) realizowanie programów zalecanych w ramach Systemu rekomendacji programów profilaktycznych i promocji zdrowia psychicznego¹².

Działalność określona przepisami rozporządzenia jest realizowana w szkole na obowiązkowych zajęciach edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego i innych zajęciach edukacyjnych¹³; zajęciach rozwijających zainteresowania i uzdolnienia uczniów, w szczególności w celu kształtowania ich aktywności i kreatywności¹⁴ oraz w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest jedną z podstawowych form działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły. Polega ona na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży oraz rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych i czynników środowiskowych wpływających na ich funkcjonowanie. Uczniom dyrektor szkoły zapewnia adekwatną do rozpoznanych potrzeb pomoc psychologiczno-pedagogiczną.

W porozumieniu z organem prowadzącym dyrektor podejmuje decyzje m.in. dotyczące zatrudnienia nauczycieli i specjalistów wykonujących zadania z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w szczególności psychologów, pedagogów, doradców zawodowych i ustala formy udzielania tej pomocy, okres ich udzielania oraz wymiar godzin¹⁵.

Podejmowanie działań z zakresu profilaktyki uzależnień i innych problemów dzieci i młodzieży należy do zadań psychologa i pedagoga w szkole, w tym przeciwdziałanie pojawianiu się zachowań ryzykownych związanych z używaniem przez uczniów i wychowanków środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych. Realizacja tych zadań realizowana jest w ramach obowiązkowego tygodniowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, prowadzonych bezpośrednio z uczniami.

Do zadań poradni psychologiczno-pedagogicznych należy m.in. realizowanie zadań profilaktycznych oraz wspierających wychowawczą i edukacyjną funkcję przedszkola, szkoły i placówki, w tym wspieranie nauczycieli w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych. Nauczyciele poradni psychologiczno-pedagogicznych w ramach tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, prowadzonych bezpośrednio z uczniami również realizują zajęcia w ramach zadań związanych z profilaktyką uzależnień i innych problemów dzieci i młodzieży, w tym działań mających na celu przeciwdziałanie pojawianiu się zachowań ryzykownych związanych z używaniem

¹² Załącznik do wytycznych. Informacja na temat rekomendowanych programów promocji zdrowia i profilaktyki uniwersalnej, selektywnej oraz wskazujące.

¹³ Art. 109 ust.1. pkt 1 ustawy – Prawo oświatowe

¹⁴ Art. 109 ust.1. pkt 6 i ust. 4 ustawy – Prawo oświatowe

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach Dz. U. 2017 poz. 1591.

przez uczniów i wychowanków środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych .

Wskazanie zadań realizowanych w ramach pensum gwarantuje, że we wszystkich przedszkolach, szkołach i placówkach w ramach tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin nauczyciele specjaliści będą prowadzili tego samego rodzaju zajęcia.

Skuteczna profilaktyka narkomanii

Skuteczna profilaktyka narkomanii oznacza oddziaływanie, które prowadzi do zmiany zachowań młodych ludzi. Przejawem tego będzie brak prób do podejmowania eksperymentów z substancjami psychoaktywnymi, bądź zmniejszenie częstości i intensywności ich używania lub całkowite ich zaprzestanie.

Skuteczność profilaktyki narkomanii w szkole zależy od:

- 1) systematyczności i spójności z innymi działaniami szkoły. Najbardziej skuteczne są działania zintegrowane z programem nauczania i realizowane jako cykl oddziaływań wychowawczych, profilaktycznych i opiekuńczych. Najmniej skuteczne są działania incydentalne, np. pogadanki, festyny, konkursy, itp.
- 2) tworzenia przyjaznego klimatu szkoły. Szkoła powinna być przyjaznym miejscem, w którym uczeń doświadcza sukcesów, buduje zaufanie do otoczenia, poczucie przynależności i więzi ze szkołą. Postrzeganie szkoły jako wspólnoty, a także wspierające i sprawiedliwe zachowania nauczycieli, angażowanie w wolontariat i zajęcia rozwijające zainteresowanie i pasje młodych ludzi zmniejsza ryzyko zachowań ryzykownych uczniów;
- 3) prawidłowo przeprowadzonej diagnozy problemów, potrzeb, czynników chroniących i czynników ryzyka. Jej wyniki dają obraz jakie działania szkoła powinna podjąć aby uczniowie, rodzice i nauczyciele otrzymali wymagane wsparcie. Trafnie dobrane działania w programie wychowawczo-profilaktycznym umożliwią osiągnięcie zakładanych celów wychowawczych i profilaktycznych w szkole. Działania te należy poddać ewaluacji¹⁶.
- 4) współpracy szkoły z jednostką samorządu terytorialnego. Minister Edukacji Narodowej w przepisach ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej¹⁷ wprowadził regulacje, prowadzenia w gminach spójnej polityki przeciwdziałania narkomanii z uwzględnieniem potrzeb szkoły oraz profesjonalizację profilaktyki szkolnej. W przepisach zaznaczono, że gminny program powinien uwzględniać *działalność wychowawczą, edukacyjną, informacyjną i profilaktyczną* prowadzoną w szkołach i placówkach, a także wyniki diagnozy w zakresie występujących w szkołach i placówkach czynników ryzyka

¹⁶Ewaluacja to systematyczne gromadzenie informacji o programie w celu umożliwienia podejmowania decyzji o przyszłości programu (np. kontynuacji, replikacji, modyfikacji, zaniechania". „Profilaktyka w szkole”, Gaś Z. B. Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne. S. A., Warszawa, 2006, str. 203.

¹⁷ W ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej w art.10 dodano ust. 2a i 2b. Dz. U. z 2018 r. poz.1490

i czynników chroniących. Jednocześnie podkreślono, że w ramach gminnego programu w szkołach i placówkach oświatowych realizuje się działania o potwierdzonej skuteczności lub oparte na naukowych podstawach.

Planując działania profilaktyczne w szkole należy oprzeć się na **skutecznych strategiach i programach profilaktyki**¹⁸, których efektywność została potwierdzona badaniami ewaluacyjnymi.

1. Programy edukacji normatywnej i rozwijania umiejętności życiowych

Działania ukierunkowane na budowanie wartości, prawidłowych przekonań normatywnych, rozwój samoświadomości, wyznaczania celów życiowych, podejmowania odpowiedzialnych decyzji, wzmocnienie odporności na negatywne wpływy otoczenia społecznego – rówieśniczego i innych ludzi.

2. Kształtowanie kultury szkoły sprzyjającej zdrowiu i bezpieczeństwu

Działania ukierunkowane na stworzenie w szkole klarownych zasad i norm, które informować będą środowisko o braku akceptacji dla zachowań antyspołecznych, ryzykownych, w tym używania substancji psychoaktywnych. Szkoła angażuje się w sprawy ucznia, udziela wymaganego wsparcia i pomocy.

Przyjazny klimat szkoły sprzyja kształtowaniu się więzi ucznia ze wszystkimi podmiotami środowiska szkoły i jest czynnikiem chroniącym.

3. Krótkie interwencje profilaktyczne

Działania ukierunkowane na powstrzymanie rozwoju zachowań ryzykownych u młodzieży. Metoda krótkiej interwencji profilaktycznej¹⁹ to rozmowa nauczyciela z uczniem z wykorzystaniem właściwych technik komunikacyjnych i odpowiednio dobranych informacji. Wśród metod interwencji profilaktycznej opartych na technikach komunikacyjnych ważne miejsce zajmuje dialog motywujący²⁰.

4. Programy wspierania młodzieży z grup ryzyka

Działanie ukierunkowane na wspieraniu ucznia przez osobę dorosłą – mentora. Mentoring oznacza całą gamę sposobów pomagania młodemu człowiekowi m.in. różne rodzaje wsparcia, zachęcanie, udzielanie pomocnych wskazówek i informacji zwrotnych. Skuteczność mentoringu zależy od jakości i czasu trwania relacji pomiędzy mentorem i uczniem.

5. Zwiększanie osobistych kompetencji osób podatnych na zachowania ryzykowne

Działanie ukierunkowane na wspieranie ucznia z grupy ryzyka (uczeń impulsywny, eksperymentujący z substancjami psychoaktywnymi, po stwierdzonych naruszeniach

¹⁸ Ibidem Standardy profilaktyki.

¹⁹ Program rekomendowany ORE prowadzi szkolenia dla realizatorów.

²⁰ Dialog motywujący. Jak pomóc ludziom w zmianie. Miller William R., Rollnick Stephen. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

prawa, posiadający problemy z wypełnianiem obowiązków szkolnych itp.). Zakres działań dotyczy wzmocnienia indywidualnych umiejętności w zakresie radzenia sobie z trudnymi emocjami: złością, agresją, nudą, beznadziejnością, przygnębieniem, poczuciem odrzucenia lub skrzywdzenia oraz rozwijanie umiejętności konstruktywnego radzenia sobie ze stresem, budowanie poczucia własnej wartości i poczucie własnej skuteczności.

II. Oferta działań wspierających szkoły i placówki oświatowe w realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania narkomanii

1. Oferta Krajowego Biura do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii w realizacji zadań z zakresu skutecznych działań profilaktycznych

Krajowe Biuro do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii w zakresie profilaktyki uzależnień skierowanej do dzieci, młodzieży oraz młodych dorosłych opiera swoje działania na międzynarodowych standardach jakości. Standardy te stanowią zbiór ogólnie przyjętych zasad lub procedur odnoszących się do najlepszych i najwłaściwszych sposobów realizacji działań profilaktycznych oraz ich wdrażania do praktyki.

Standardy wdrażania wysokiej jakości profilaktyki odnoszą się m.in. do:

- 1) wewnętrznie spójnej i długofalowej polityki w zakresie działań profilaktycznych,
- 2) planowania, wdrażania i ewaluowania programów profilaktycznych,
- 3) wiedzy na temat czynników ryzyka i chroniących, które stanowią podstawę do opracowywania i ewaluacji skutecznych programów i strategii profilaktycznych,
- 4) dostępnych dowodów naukowych, które dokumentują skuteczność strategii profilaktycznych w osiąganiu założonych celów oraz to, że działania na nich oparte nie wyrządzają szkód,
- 5) etycznych zagadnień profilaktyki uzależnień od narkotyków, np. takich jak zapewnienie dobrowolnego udziału w programie i rzeczywistych korzyści dla jego uczestników.

Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii udostępnia szeroką ofertę informacyjno-edukacyjną dla uczniów zagrożonych narkomanią, rodziców i nauczycieli. W ofercie Krajowego Biura znajdują się m.in.:

1. Serwis internetowy poświęcony programom rekomendowanym

Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii prowadzi portal poświęcony rekomendowanym programom profilaktycznym i promocji zdrowia psychicznego

(www.programyrekomendowane.pl)²¹. Portal ma na celu promocję systemu rekomendacji oraz upowszechnianie informacji na temat standardów programów profilaktycznych.

Więcej na stronie: www.programyrekomendowane.pl

2. Serwis internetowy – dopalaczeinfo.pl

Serwis jest źródłem rzetelnych informacji na temat ryzyka używania narkotyków i tzw. dopalaczy oraz przepisów prawa. Osoby używające środków odurzających mogą dokonać oceny poziomu ryzyka związanego z używaniem poprzez wypełnienie interaktywnych testów, a także skorzystać z porady psychologa, prawnika i lekarza i poradni internetowej. W serwisie są udostępnione linki do bazy placówek pomocowych.

Więcej na stronie: www.dopalaczeinfo.pl

3. Strona internetowa programu Fred goes net

Program wczesnej interwencji skierowany jest do osób w wieku 13-19 lat, które eksperymentują lub używają szkodliwie substancji psychoaktywnych (narkotyki, alkohol, tzw. dopalacze) i doświadczają związanych z tym problemów. Program nie jest przeznaczony dla osób używających heroiny lub uzależnionych od narkotyków. Program ma formę krótkich warsztatów prowadzonych z wykorzystaniem podejścia dialogu motywującego.

Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii na bieżąco administruje stroną internetową programu wczesnej interwencji Fred goes net. Strona skierowana jest szczególnie do trzech grup adresatów: odbiorców programu, instytucji współpracujących oraz realizatorów programu.

Więcej na stronie: www.programfred.pl

4. Platforma edukacyjna dla lekarzy oraz pedagogów, nauczycieli i specjalistów terapii uzależnień

W części poświęconej programowi edukacyjnemu dla pedagogów szkolnych i nauczycieli dostępne są dwa wykłady: na temat czynników ryzyka i czynników chroniących oraz na temat wczesnej interwencji profilaktycznej w pracy nauczyciela z uczniem używającym substancji psychoaktywnych. Dostępne są także trzy scenki modelowej rozmowy motywującej prowadzonej przez pedagoga szkolnego: z uczniem oporującym, z uczennicą używającą marihuany oraz z matką uczennicy problemowo używającej marihuany.

Więcej na stronie: <https://narkomania.edu.pl/>

5. Ogólnopolski telefon zaufania „Narkotyki – Narkomania” 801 199 990

²¹ Portal został opracowany, sfinansowany i administrowany przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii.

Oferta Telefonu skierowana jest do osób z problemem narkomanii: osób nadużywających substancji psychoaktywnych, uzależnionych oraz ich bliskich. Do zakresu pomocy świadczonej przez pracowników infolinii należy udzielanie informacji na temat systemu leczenia i adresów konkretnych placówek, informowanie o przepisach prawnych związanych z narkomanią, a przede wszystkim udzielanie porad i wsparcia psychologicznego. Telefon jest czynny codziennie oprócz świąt, w godzinach 16:00-21:00.

6. Poradnia narkotykowa on-line

Poradnia narkotykowa on-line jest przeznaczona dla osób używających narkotyków i ich bliskich. W ramach pracy poradni każdy może bezpłatnie skorzystać ze specjalistycznej porady specjalisty terapii uzależnień, lekarza, prawnika oraz psychologa. Ponadto w serwisie znajdują się materiały informacyjno-edukacyjne, artykuły, czasopisma poruszające tematykę używania substancji psychoaktywnych, aspekty prawne a także FAQ, czyli najczęściej zadawane specjalistom pytania. Na stronie można skorzystać z wyszukiwarki placówek pomocowych. Poradnia jest prowadzona na zlecenie Krajowego Biura przez Fundację Praesterno.

Więcej na stronie: <https://narkomania.org.pl/>

7. Szkolenia przygotowujące nowych realizatorów programów adresowanych do uczniów, rekomendowanych w ramach systemu rekomendacji.

Szkolenia dla nowych realizatorów rekomendowanych programów profilaktycznych adresowanych do uczniów zlecane są do realizacji na podstawie rozstrzygnięć otwartych konkursów ofert Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii.

8. Szkolenia przygotowujące nowych realizatorów programów profilaktycznych adresowanych do rodziców i wychowawców, rekomendowanych w ramach systemu rekomendacji.

Szkolenia dla nowych realizatorów rekomendowanych programów profilaktycznych adresowanych do rodziców i wychowawców zlecane są do realizacji na podstawie rozstrzygnięć otwartych konkursów ofert Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii. Dotychczas odbyły się szkolenia następujących programów profilaktycznych:

9. Szkolenia dla realizatorów programu „Fred goes net”

Szkolenie dla realizatorów programu wczesnej interwencji „Fred goes net” adresowane jest do osób posiadających wykształcenie mające zastosowanie w profilaktyce uzależnień oraz zatrudnionych w placówkach (poradnie, punkty konsultacyjne, ośrodki profilaktyki, organizacjach pozarządowych) realizujących działania z zakresu

profilaktyki uzależnień. Celem szkolenia jest przygotowanie nowych realizatorów programu „FreD goes net”, wzmocnienie współpracy osób i instytucji w zakresie wczesnej interwencji oraz upowszechnianie programu rekomendowanego. Szkolenie prowadzone jest w formie wykładowo-warsztatowej przez certyfikowanego specjalistę z zakresu dialogu motywującego oraz programu wczesnej interwencji „FreD goes net”.

10. Szkolenie dla realizatorów programu „Moje Życie Mój Wybór” dla dzieci młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną.

Z inicjatywy Krajowego Biura został opracowany przez Fundację Poza Schematami pierwszy w Polsce program profilaktyczny dla dzieci i młodzieży w wieku 13-16 lat z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim.

Szkolenie dla realizatorów programu „Moje Życie Mój Wybór” dla dzieci młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną adresowane jest do nauczycieli, pedagogów i psychologów szkół specjalnych. Szkolenie prowadzone jest w formie wykładowo-warsztatowej, w ramach szkolenia uczestnicy otrzymują materiały do bezpośredniej realizacji programu w szkołach.

Więcej na stronie: <https://mojezyciemojwybor.pl/>

11. Cykl szkoleń pn. E-PROFI. Efektywna profilaktyka.

Cykl szkoleń pn. E-PROFI. Efektywna profilaktyka został opracowany przez Fundację Praesterno i powstał z inicjatywy Krajowego Biura w wyniku rozstrzygnięcia konkursu ofert. Celem szkolenia z zakresu profilaktyki uzależnień było zwiększenie kompetencji zawodowych psychologów, pedagogów, wychowawców ośrodków socjoterapii, ośrodków wychowawczych i ośrodków resocjalizacyjnych oraz realizatorów programów profilaktycznych pracujących w organizacjach pozarządowych. Dodatkową wartością projektu jest udostępnienie w Internecie bloku wykładów internetowych i internetowej wersji poradnika na temat pracy profilaktycznej z młodzieżą ogółowi zainteresowanych.

Więcej na stronie: <https://eprofi.praesterno.pl/>

12. Ponadto również na zlecenie Krajowego Biura Fundacja Poza Schematami kontynuuje prace nad programem profilaktycznym z zakresu profilaktyki uniwersalnej pn. „Być sobą razem z innymi” dla młodzieży głuchej i niedosłyszącej. Aktualnie program jest pilotażowo wdrażany. Zakończenie prac jest planowane w roku 2020.

13. W ramach działań edukacyjno-informacyjnych Krajowe Biuro udostępnia różnego typu publikacje, dedykowane rodzicom i młodzieży, które mogą być przydatnym narzędziem w pracy wychowawczej i profilaktycznej. Krajowe Biuro dystrybuuje publikacje edukacyjne adresowane do:

- a. populacji ogólnej ze szczególnym uwzględnieniem rodziców, mające na celu zwiększenie wiedzy jak również umiejętności wychowawczych rodziców i nauczycieli;

- b. populacji ogólnej ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży, mające na celu zwiększenie poziomu wiedzy na temat zagrożeń dla zdrowia związanych z używaniem substancji psychoaktywnych oraz mechanizmów występowania zachowań ryzykownych.

Więcej na stronie: <https://www.kbpn.gov.pl/portal?id=109543.pl/>

2. Oferta Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w realizacji zadań z zakresu skutecznych działań profilaktycznych

Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych jest specjalistyczną agendą rządową łączącą profesjonalną działalność usługową²² z zadaniami administracyjno-koordynacyjnymi²³. Agencja jest państwową jednostką budżetową.

Szkoły i placówki opiekuńczo-wychowawcze powinny podejmować stałą i systematyczną współpracę z samorządami lokalnymi, wpisując działania realizowane z uczniami w gminny program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych²⁴. Samorząd lokalny może realizować profilaktykę nie tylko poprzez finansowanie realizacji zajęć profilaktyczno-edukacyjnych, ale np. poprzez szkolenia i podnoszenie kompetencji nauczycieli czy realizatorów programów profilaktycznych. W pierwszej kolejności nacisk powinien być położony na wdrażanie programów o potwierdzonej skuteczności.

Dowody naukowe wskazują, że znaczące ograniczenie ryzyka rozwoju problemów związanych z używaniem substancji psychoaktywnych można uzyskać poprzez wdrożenie profilaktyki jak najwcześniej, np. pracując z rodzinami małych dzieci z grup podwyższonego ryzyka na etapie przedszkola. Zwiększa to szanse dzieci na dalszy prawidłowy rozwój i realizację zadań rozwojowych, które będą się przed nimi pojawiały w kolejnych etapach życia. Działania podejmowane na terenie szkoły i w placówkach oświatowych wpisują się w szeroką mapę lokalnych strategii i programów profilaktycznych. Aby były one skuteczne konieczne jest podejście systemowe.

Stąd rekomenduje się, aby szkoły i placówki oświatowe współpracowały z innymi podmiotami realizującymi działania w ramach gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych.

Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w obszarze profilaktyki zachowań ryzykownych dzieci i młodzieży realizuje m.in. działania dotyczące:

²² szkolenia, ekspertyzy, konsultacje, opracowywanie nowych technologii oddziaływań, publikacje itp.

²³ prace legislacyjne, nadzór nad lecznictwem odwykowym, interwencje, opracowywanie standardów usług, zlecenie i finansowanie zadań, prowadzenie baz danych.

²⁴ Zgodnie z zapisami art. 4.1 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi „prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej i edukacyjnej w zakresie rozwiązywania problemów alkoholowych i przeciwdziałania narkomanii, w szczególności dla dzieci i młodzieży, w tym prowadzenie pozalekcyjnych zajęć sportowych” jest zadaniem własnym gmin, realizowanym w ramach gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych.

- 1) prowadzenia szkoleń dla realizatorów rekomendowanych programów profilaktycznych;
- 2) organizowania konferencji szkoleniowych w zakresie upowszechniania skutecznych strategii profilaktycznych;
- 3) prowadzenia działań edukacyjnych zaadresowanych do rodziców mających na celu zaangażowanie ich w oddziaływania profilaktyczne i kształtowanie ich umiejętności wychowawczych;
- 4) upowszechniania wiedzy na temat skutecznych strategii profilaktyki;
- 5) opracowywania, wydawnictwa i dystrybucji materiałów i publikacji edukacyjnych;
- 6) udzielania pomocy i wsparcia rodzicom dzieci, które piją alkohol;
- 7) wspierania projektów ewaluacji programów profilaktycznych;
- 8) wspierania projektów adaptacji programów profilaktycznych o potwierdzonej skuteczności;
- 9) współprowadzenia Systemu Rekomendacji Programów Profilaktycznych i Promocji Zdrowia Psychicznego z partnerami.

Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych prowadzi ogólnopolski telefon zaufania dla młodych ludzi pijących alkohol i ich rodziców – „**Pomarańczowa Linia**” **801 14 00 68** - czynny od poniedziałku do piątku w godzinach 14.00-20.00

Osoby dyżurujące przy telefonie udzielają wsparcia i konsultacji we wszelkich sprawach związanych z piciem alkoholu lub sięganiem po inne substancje psychoaktywne przez młodych ludzi oraz członków rodzin, kierują do miejsc gdzie można uzyskać dalszą pomoc

Wśród innych projektów prowadzonych przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych warto wymienić różne kampanie edukacyjne i projekty, które można wykorzystywać w trakcie działań profilaktycznych w szkole, np.: strona internetowa dla dzieci i młodzieży www.niebotak.pl, aplikacja dla młodzieży <https://znajdzieszmnie.pl/>. Wszystkie informacje o szkoleniach i projektach pojawiają się na stronach internetowych PARPA.

więcej informacji na stronie: www.parpa.pl

3. Oferta Ośrodka Rozwoju Edukacji dla kadry pedagogicznej szkół i placówek z zakresu profilaktyki zachowań ryzykownych dzieci i młodzieży

Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE), publiczna placówka doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym prowadzona przez Ministra Edukacji Narodowej upowszechnia na stronie: www.ore.edu.pl materiały informacyjno-edukacyjne adresowane do kadry pedagogicznej szkół i placówek, uczniów i rodziców, które mogą wspierać działania w ramach programu wychowawczo – profilaktycznego realizowane w szkołach.

– **Baza programów rekomendowanych**

ORE udostępnia link do portalu – rekomendowanych programów profilaktycznych i promocji zdrowia psychicznego, w którym zaprezentowano opis 23 programów. Zgodnie z przyjętymi standardami i kryteriami jakości, programy poddane zostały ocenie i selekcji przez zespół specjalistów. Wykaz zawiera informacje o autorach, adresatach, głównych celach, treściach i realizatorach poszczególnych programów, materiałach stanowiących ich wyposażenie, a także dane teleadresowe do kontaktu z trenerami lub koordynatorami.

więcej na stronie: www.programyrekomendowane.pl

ORE prowadzi szkolenia realizatorów w poniższych programach:

■ **Szkolna Interwencja Profilaktyczna**

Program przygotowuje nauczycieli do właściwego reagowania w sytuacjach kontaktu ucznia ze środkami psychoaktywnymi i podejmowania interwencji z udziałem ucznia i jego rodziców. Upowszechnia go sieć instruktorów mających uprawnienia do szkolenia rad pedagogicznych oraz nauczycieli – realizatorów interwencji w szkole.

■ **Szkoła dla Rodziców i Wychowawców**

Głównym celem programu jest podnoszenie kompetencji wychowawczych rodziców/wychowawców. Program przyczynia się do budowania silnej więzi między rodzicami a dziećmi – najważniejszego czynnika chroniącego młodzież przed zachowaniami problemowymi, w tym sięganiem po substancje psychoaktywne.

Na warsztatach pt. „Nastolatek” (część III programu) uczestnicy uczą się, jak radzić sobie z problemami wieku dorastania. ORE udostępnia *Listę rekomendowanych trenerów i realizatorów w województwach*

■ **Unplugged**

Jest to program profilaktyki uniwersalnej adresowanym do uczniów w wieku 12–14 lat, opartym na modelu wszechstronnego wpływu społecznego, którego celem jest opóźnienie inicjacji używania substancji psychoaktywnych (alkohol, tytoń, narkotyki), ograniczenie rozwoju intensywności używania, tj. przejścia od fazy używania eksperymentalnego do fazy używania problemowego.

– **Programy edukacyjne dla nauczycieli** – rozwijają kompetencje wychowawczo-profilaktyczne, umożliwiające tworzenie zdrowego i bezpiecznego środowiska w szkole i w klasie:

■ **Golden 5**

Międzynarodowy program edukacyjny przygotowujący nauczycieli do wspierania procesu adaptacji uczniów, zapobiegania wykluczaniu uczniów i wypadaniu z systemu edukacji. Jest upowszechniany kaskadowo poprzez sieć instruktorów.

■ **Szkoła Promująca Zdrowie**

Program „Szkoła Promująca Zdrowie” (SzPZ) jest realizowany w Polsce od 1992 r. i zainicjował utworzenie sieci szkół promujących zdrowie w całym kraju. Aktualnie sieci szkół promujących zdrowie istnieją we wszystkich województwach. Koncepcja szkoły promującej zdrowie wynika bezpośrednio z założeń promocji zdrowia. Jest to szkoła, która tworzy warunki i podejmuje działania, sprzyjające zdrowiu i samopoczuciu społeczności szkolnej oraz tworzeniu zdrowego środowiska.

■ Przedszkole Promujące Zdrowie

Koncepcja przedszkola promującego zdrowie wynika bezpośrednio z założeń promocji zdrowia. Jest to przedszkole, która tworzy warunki oraz podejmuje działania, sprzyjające zdrowiu i samopoczuciu społeczności przedszkolnej oraz tworzeniu zdrowego środowiska.

- **Doskonalenie nauczycieli:** oferta form doskonalenia zaplanowanych w roku 2019
- [Informator o szkoleniach w 2019](#)
- **Materiały edukacyjne i informacyjne** podnoszące kompetencje nauczycieli w zakresie wychowania, promocji zdrowia i profilaktyki zachowań ryzykownych dzieci i młodzieży.
- **Program wychowawczo-profilaktyczny w szkole i placówce, m.in.:**
- Wychowanie i profilaktyka w szkole i placówce. Reforma edukacji od nowego roku szkolnego 2017/2018 (prezentacja);
- Formułowanie celów wychowawczych szkoły w oparciu o analizę zadań rozwojowych uczniów.
- Zadania wychowawczo-profilaktyczne szkoły i placówki oświatowej;
- Działania wychowawczo-profilaktyczne a diagnoza potrzeb środowiska szkolnego;
- Program wychowawczo-profilaktyczny - krok po kroku;
- Materiały szkoleniowe. Program wychowawczo-profilaktyczny szkoły i placówki oświatowej;
- Opracowujemy i ewaluujemy program wychowawczo-profilaktyczny szkoły;
- Program wychowawczo-profilaktyczny szkoły. Opracowywanie i ewaluacja (prezentacja);
- [Bank Dobrych Praktyk:](#)
- W Banku zamieszczone są publikacje (poradniki, artykuły), które mogą być inspiracją i wsparciem dla nauczycieli w realizacji zadań wychowawczo-profilaktycznych szkoły/placówki.
- **Narzędzia do diagnozy i ewaluacji w szkole i placówce**
- [Narzędzia do diagnozy zapotrzebowania na działania wychowawcze i profilaktyczne w środowisku szkoły](#)

Materiały są przeznaczone dla dyrektorów, specjalistów szkolnych oraz nauczycieli i zawierają: Podstawy teoretyczne – Kontekst teoretyczny niepożądanych zachowań dzieci i młodzieży. Narzędzia do badania wraz z instrukcjami dla: uczniów szkół podstawowych – klasy I–III, uczniów szkół podstawowych – klasy IV–VI, uczniów szkół podstawowych – klasy VII–VIII, uczniów szkół ponadpodstawowych, pracowników szkoły, rodziców.

– *Narzędzia do autoewaluacji opracowane i sprawdzone w szkołach, w ramach projektu Szkoła Promująca Zdrowie.*

Materiały zawierają m.in. kwestionariusze ankiet, przy pomocy których szkoły mogą badać klimat społeczny oraz środowisko fizyczne szkoły, w tym bezpieczeństwo i samopoczucie uczniów i pracowników, satysfakcję z nauki i pracy uczniów i nauczycieli, osiągnięcie sukcesów, wzmacnianie poczucia własnej wartości całej społeczności szkolnej. Z narzędzi do autoewaluacji mogą korzystać wszystkie placówki zainteresowane poprawą klimatu psychospołecznego oraz tworzeniem bezpiecznego środowiska szkoły.

– **Poradniki i artykuły tematyczne**

Publikacje podnoszące kompetencje nauczycieli w pracy z uczniami i rodzicami dotyczące zdrowia (fizycznego i psychicznego), problematyki wychowania, profilaktyki oraz zachowań ryzykownych dzieci i młodzieży.

- *Jak wspierać rozwój i zdrowie młodzieży;*
- *Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki;*
- *Profilaktyka uzależnień w szkole;*
- *Dorastanie – kryzys i powtórna szansa na rozwój;*
- *Ryzyko używania narkotyków przez młodzież. Poradnik dla pracowników; szkół i placówek oświatowych oraz rodziców;*
- *Dopalacze;*
- *Wychowanie fizyczne i edukacja zdrowotna w bezpiecznej i przyjaznej szkole;*
- *Koncepcja resilience, czyli jak można pomóc dzieciom i młodzieży z grup podwyższonego ryzyka;*
- *Klimat i kultura szkoły a zdrowie psychiczne uczniów i nauczycieli;*
- *Klimat społeczny szkoły;*
- *Jak kochać i wymagać. Poradnik dla rodziców;*
- *Wspomaganie szkół w zakresie interwencji kryzysowej. Poradnik;*
- *Dzieci i młodzież w kryzysie;*
- *Koncepcja salutogenezy i jej implikacje dla zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży;*
- *Nie każdy problem to dramat – nastolatek w klasie;*
- *Ochrona zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży w szkole;*
- *Powrót ucznia do równowagi rola środowiska szkolnego;*
- *Współczesne dziewczyny nie mają problemów? Obraz współczesnych nastolatek i jego znaczenie w pracy edukacyjno-wychowawczej z dziewczętami;*

- *Zaburzenia zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży. Przeciwdziałanie depresji, próbom samobójczym i samobójstwom;*
- *Zapobieganie samobójstwom dzieci i młodzieży. Poradnik dla pracowników szkół i placówek oświatowych oraz rodziców. Wydanie IV poprawione*
- *Zdrowie psychiczne nauczycieli.*

Poradniki i artykuły tematyczne są upowszechniane przez stronę: www.ore.edu.pl

– **[Używki, czym są i dlaczego są szkodliwe?](#)**

Materiał poświęcony jest używkom. Podano definicję różnych używek oraz opisano konsekwencje ich przyjmowania. Przybliżone zostały również negatywne skutki stosowania wybranych używek.

– **[Dopalacze – nie używam](#)**

Scenariusz zajęć profilaktycznych dla uczniów, może być zrealizowany na godzinie wychowawczej. Zamieszczony został w pakiecie edukacyjnym pt. „Zagrożenia związane z używaniem dopalaczy”

– **[Ja i moje prawa – podsumowanie](#)** - WOS

Materiał poświęcony jest prawom człowieka. Wyjaśnia czym jest obywatelskie nieposłuszeństwo. Przybliża również znaczenie samorządu uczniowskiego. Informuje o konsekwencjach, jakie wynikają z łamania prawa przez nieletnich.

– **[Dopalacze – mówię „nie” oraz Dopalacze? Nie ryzykuję!”](#)**

Scenariusze zajęć profilaktycznych – uczniowie V-VI klasa szkoły podstawowej oraz VII – VIII, które mogą być zrealizowane na godzinie wychowawczej. Zamieszczone zostały w pakiecie edukacyjnym pt. „Zagrożenia związane z używaniem dopalaczy”

– **Scenariusz zajęć dla nauczyciela szkoły ponadpodstawowej:**

E-materiał składający się również z filmu (lub audiobooka), ćwiczeń interaktywnych

– **[Nieznajomość prawa szkodzi](#)** - WOS

Materiał opisuje funkcjonowanie systemu prawnego w Rzeczypospolitej Polskiej. Przygotowuje do wskazywania aktu prawnego i interpretacji prostych przepisów prawnych.

– **[Ja i moje prawa – podsumowanie](#)** - WOS

Materiał poświęcony jest prawom człowieka. Wyjaśnia czym jest obywatelskie nieposłuszeństwo. Przybliża również znaczenie samorządu uczniowskiego. Informuje o konsekwencjach, jakie wynikają z łamania prawa przez nieletnich.

– **[Alert RCB – bezpieczeństwo w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia](#)**

Materiały edukacyjne i scenariusze stanowią pomoc dla nauczycieli w zakresie kształtowania u uczniów postaw i reakcji pożądanych w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia.

- *Alert RCB. Scenariusz zajęć dla uczniów szkoły ponadpodstawowej*
- *Alert RCB. Ulotka*
- *Alert RCB – plakat*

– **Pakiet edukacyjny dla nauczycieli z zakresu profilaktyki palenia tytoniu**

Materiał edukacyjny zawiera scenariusze zajęć warsztatowych dla nauczycieli do pracy z uczniami.

– **Scenariusze zajęć dla nauczycieli z zakresu kształtowania umiejętności psychospołecznych uczniów w praktyce szkolnej.**

Materiał do wykorzystania przez nauczycieli przy realizacji zadań wychowawczo-profilaktycznych w klasach VII-VIII, dotyczy m.in. kształtowania umiejętności psychospołecznych, takich jak: ocena ryzyka, podejmowanie decyzji, nawiązywanie pozytywnych kontaktów interpersonalnych.

4. Oferta Głównego Inspektora Sanitarnego dla kadry pedagogicznej szkół i placówek z zakresu profilaktyki zachowań ryzykownych dzieci i młodzieży

Podstawę prawną działań oświatowo-zdrowotnych realizowanych przez Państwową Inspekcję Sanitarną stanowi art. 6 ustawy z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej²⁵. Zgodnie z nią Państwowa Inspekcja Sanitarna inicjuje, organizuje, prowadzi, koordynuje i nadzoruje działalność oświatowo-zdrowotną w celu ukształtowania odpowiednich postaw i zachowań zdrowotnych. Główny Inspektor Sanitarny (GIS) ocenia działalność oświatowo-zdrowotną prowadzoną m.in. przez szkoły i placówki oświatowe oraz inne podmioty, instytucje i organizacje, a także udziela im pomocy w jej prowadzeniu.

Realizacja przedsięwzięć prozdrowotnych we współpracy z placówkami systemu oświaty związana jest przede wszystkim z inicjowaniem przedsięwzięć zmierzających do informowania i ostrzegania m.in. rodziców i nauczycieli o ryzyku zdrowotnym związanym z używaniem środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych. Działalność ta obejmuje opracowywanie i upowszechnianie programów informacyjno-edukacyjnych o zasięgu ogólnopolskim i lokalnym ukierunkowanych na bieżące potrzeby młodzieży szkolnej i kadry pedagogicznej szkół oraz rodziców. Ponadto Główny Inspektorat Sanitarny upowszechnia na stronie internetowej www.gis.gov.pl oraz kanałach społecznościowych (Facebook, Instagram, Twitter) materiały dotyczące profilaktyki zachowań ryzykownych dzieci i młodzieży, które mogą być inspiracją i wsparciem dla nauczycieli podczas realizacji działań profilaktycznych w szkołach.

1) Udostępnianie materiałów edukacyjno-promocyjnych z zakresu promocji zdrowia, wychowania i profilaktyki.

²⁵ Państwowa Inspekcja Sanitarna, zgodnie z ustawą z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (Dz. U. z 2019 r. poz. 59.), podlega ministrowi właściwemu do spraw zdrowia. Inspekcja kierowana jest przez Głównego Inspektora Sanitarnego będącego centralnym organem administracji rządowej. Swoje zadania Główny Inspektor Sanitarny wykonuje przy pomocy Głównego Inspektoratu Sanitarnego, centralnego urzędu administracji rządowej

Główny Inspektorat Sanitarny chce dotrzeć z profilaktyką zdrowotną do jak największej liczby odbiorców z różnych grup docelowych. Jednym z działań informacyjnych jest dystrybuowanie materiałów edukacyjno - informacyjnych na różne wydarzenia. Dyrektor szkoły może w tej sprawie zwrócić się do właściwej dla rejonu szkoły powiatowej stacji sanitarno-epidemiologicznej lub do Głównego Inspektoratu Sanitarnego Departamentu Komunikacji Społecznej i Promocji Zdrowia oraz Departament Nadzoru nad Środkami Zastępczymi.

2) Pakiet informacyjno-edukacyjny pt.: „Nowe narkotyki – czym są i jak działają?” dla dyrektorów szkół i placówek oświatowych, nauczycieli szkół podstawowych i ponadpodstawowych, specjalistów szkolnych oraz rodziców uczniów

Pakiet składa się z dwóch form przekazu tj.: poradnika wydanego w wersji elektronicznej oraz konkursu na opracowanie konspektu zajęć profilaktycznych. Zakres informacji zawartych w poradniku odnosi się w szczególności do ryzyka związanego z nowymi substancjami psychoaktywnymi oraz innymi substancjami uzależniającymi. Tematyka poradnika obejmuje w szczególności następujące zagadnienia:

- a) Nowe narkotyki – jak je rozpoznać?
- b) Zachowania ryzykowne dzieci i młodzieży dotyczące doświadczeń z substancjami psychoaktywnymi – jak je rozpoznać i jak reagować?
- c) Jakie mogą być skutki zażywania nowych narkotyków?
- d) Dziecko eksperymentujące z nowymi narkotykami i uzależnione – gdzie szukać pomocy?
- e) Diagnoza szkolna – identyfikacja i postępowanie w aspekcie nowych narkotyków.

Poradnik może być wykorzystany przez nauczycieli przy opracowywaniu diagnozy w zakresie występujących czynników chroniących i czynników ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. Wartość praktyczną poradnika stanowi fakt, że wśród jego autorów są terapeuci uzależnień z doświadczeniem klinicznym w leczeniu oraz rehabilitacji osób uzależnionych od substancji psychoaktywnych oraz edukacyjnym w pracy z młodzieżą szkolną używającą szkodliwie te substancje. Ponadto pakiet będzie zawierał również ofertę na temat instytucji udzielających pomocy osobom szkodliwie używającym substancji psychoaktywnych oraz dotyczącą form i metod udzielanej pomocy.

3) Programy edukacyjne

■ Realizacja programu edukacyjnego z zakresu profilaktyki używania substancji psychoaktywnych pt. „ARS, czyli jak dbać o miłość” dla uczniów w wieku 15-19 lat

Jest to rekomendowany program realizowany przez PIS na poziomie ogólnopolskim. Program jest objęty honorowym patronatem Ministra Zdrowia i Ministra

Edukacji Narodowej. Adresowany jest do młodzieży w wieku 15-19 lat. Głównym celem programu jest ograniczenie niekorzystnych następstw zdrowotnych, prokreacyjnych i społecznych związanych z używaniem i nadużywaniem substancji psychoaktywnych przez młodzież wchodzącą w dorosłe życie. We wrześniu 2019 r. rozpocznie się VII edycja programu do której szkoła może zgłosić swój udział u organizatorów.

Przed wdrożeniem programu do szkoły zostaje wybrany koordynator szkolny – nauczyciel, który będzie prowadził zajęcia z uczniami. Koordynator ten dostaje pełen pakiet materiałów edukacyjnych na który składają się: podręcznik, ćwiczenia dla uczniów, plakaty, folder informacyjny, dostęp do filmów edukacyjnych dla rodziców. Szkolenia dla koordynatorów programu odbywają się kaskadowo - koordynatorzy wojewódzcy szkołą koordynatorów powiatowych, którzy następnie szkołą koordynatorów szkolnych.

więcej na stronie: www.programyrekomendowane.pl

4) Konkursy

■ **Konkurs pt. „Szkoła wolna od używek” na krótkometrażowy film**

Cyklicznie raz w roku GIS organizuje konkurs „Szkoła wolna od używek”. Konkurs jest wydarzeniem ogólnopolskim, skierowanym do szkół ponadpodstawowych, które uczestniczą w programie edukacyjnym „ARS, czyli jak dbać o miłość”. W konkursie mogą wziąć udział również szkoły ponadpodstawowe, które nie uczestniczą w programie „ARS, czyli jak dbać o miłość”. Celem konkursu jest:

- aktywna promocja i edukacja w zakresie profilaktyki uzależnień od alkoholu, tytoniu i innych, środków psychoaktywnych wśród młodzieży szkół ponadgimnazjalnych;
- promowanie działań mających wpływ na kształtowanie prozdrowotnych nawyków i asertywnych postaw w zakresie profilaktyki uzależnień od alkoholu, tytoniu i innych środków psychoaktywnych;
- wzmocnienie zaangażowania i uczestnictwa uczniów w działania programowe poprzez promowanie realizacji programu edukacyjnego „ARS, czyli jak dbać o miłość”;
- zwiększenie efektywności oddziaływania programu edukacyjnego „ARS, czyli jak dbać o miłość” na młodzież;
- intensyfikacja działań edukacyjnych wśród młodzieży, ze szczególnym uwzględnieniem uczestników programu „ARS, czyli jak dbać o miłość”.

Realizatorami zadania konkursowego są zespoły składające się z minimum 1 nauczyciela a maksymalnie 3 nauczycieli oraz minimum 5 a maksymalnie 10 uczniów. Funkcję koordynatora konkursu pełni 1 nauczyciel.

więcej na stronie: www.gis.gov.pl

■ **Konkurs dotyczący opracowania konspektu zajęć profilaktycznych „Nowe narkotyki – masz wybór”**

Celem konkursu jest zwrócenie w interesujący sposób uwagi na ryzyko związane z używaniem nowych narkotyków i innych substancji psychoaktywnych oraz pokazanie możliwości alternatywnych zachowań zabezpieczających. Zaprojektowane zajęcia mają kształtować właściwe postawy dzieci i młodzieży wobec substancji psychoaktywnych.

W konkursie przewiduje się udział: wychowawców, nauczycieli i pedagogów szkolnych w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych. Zajęcia będzie prowadził wychowawca, nauczyciel lub pedagog szkolny w czasie godziny lekcyjnej

GIS ogłosi konkurs w 2019 r. z miesięcznym terminem nadsyłania prac. Najlepsze konspekty będą rekomendowane przez GIS do realizacji.

więcej na stronie: www.gis.gov.pl

Dyrektorzy szkół i placówek oświatowych zainteresowani wprowadzeniem w szkole działań z profilaktyki uzależnień zaprezentowanych przez Państwową Inspekcję Sanitarną powinni skontaktować się z właściwą dla rejonu szkoły:

- 1) powiatową stacją sanitarno-epidemiologiczną lub,
- 2) Głównym Inspektoratem Sanitarnym (Departament Komunikacji Społecznej i Promocji Zdrowia oraz Departament Nadzoru nad Środkami Zastępczymi).

Korzyści wynikające ze współpracy z Państwową Inspekcją Sanitarną to: bezpłatna realizacja działań i możliwość otrzymania materiałów informacyjno-edukacyjnych opracowanych na podstawie wiarygodnych i sprawdzonych źródeł do prowadzenia zajęć oraz do upowszechniania na różnych wydarzeniach szkolnych i pozaszkolnych z zakresu promocji zdrowia, rzetelne informacje nt. substancji psychoaktywnych, oraz bezpośredni i ciągły kontakt z lokalnym koordynatorem - pracownikiem powiatowej stacji sanitarno-epidemiologicznej.

Infolinia bezpłatna, całodobowa pod numerem 800 060 800 Państwowej Inspekcji Sanitarnej poświęcona nowym narkotynom (tzw. „dopalaczom”) – oferta skierowana jest do wszystkich osób, którzy chcieliby uzyskać informacje nt. tych substancji oraz pomocy związanej z używaniem tego typu związków.

5. Oferta Komendy Głównej Policji dla kadry pedagogicznej szkół i placówek z zakresu profilaktyki zachowań ryzykownych dzieci i młodzieży

Minister właściwy do spraw wewnętrznych jest odpowiedzialny za realizację drugiego celu operacyjnego Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016-2020²⁶. Cel dotyczy: Profilaktyki i rozwiązywania problemów związanych z używaniem substancji psychoaktywnych, uzależnieniami behawioralnymi i innymi zachowaniami ryzykownymi. W ramach realizacji wymienionego celu opracowany został *Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii*, którego wskazane zadania realizuje MSWiA i Policja²⁷.

W celu uszczegółowienia zadań wynikających z *Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii* opracowany został *Program resortu spraw wewnętrznych i administracji zwalczania przestępczości narkotykowej oraz profilaktyki i przeciwdziałania narkomanii na lata 2017-2020*.²⁸

Program ten obejmuje siedem obszarów, w tym: Działania edukacyjno-informacyjne dotyczące problematyki środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych.

Jako cel tego obszaru wskazano: *zwiększenie świadomości społecznej w zakresie skutków prawnych i społecznych powodowanych udziałem w obrocie narkotykami oraz skutków zdrowotnych i psychologicznych związanych z używaniem środków odurzających i substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych.*

Wśród zadań do realizacji znalazły się:

1. Udział w ogólnopolskich oraz regionalnych kampaniach i przedsięwzięciach edukacyjno-informacyjnych, adresowanych głównie do dzieci i młodzieży, mających na celu kształtowanie świadomości dotyczącej zagrożeń związanych z używaniem środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych.
2. Inicjowanie i współudział w realizacji regionalnych i lokalnych programów profilaktycznych dotyczących problematyki przeciwdziałania używaniu środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych we współpracy z podmiotami pozapolicyjnymi (np. z placówkami oświatowymi).
3. Wspieranie i udział w budowaniu lokalnych koalicji podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo dzieci i młodzieży, w tym problematykę uzależnień, w celu wymiany doświadczeń, tworzenia strategii zaradczych oraz organizacji wspólnych przedsięwzięć szkoleniowych.

²⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 sierpnia 2016 r. w sprawie przyjęcia Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016-2020 (Dz. U. poz. 1492).

²⁷ Jednym z zadań na rzecz ograniczania stosowania środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych (NSP) jest: *Ukierunkowanie sposobu prowadzenia polityki na rzecz ograniczania popytu i podaży środków odurzających, substancji psychotropowych, NSP i środków zastępczych*, gdzie jednym z obszarów uwzględnionych w tym zadaniu jest *Profilaktyka*.

²⁸ Program MSWiA został zatwierdzony w dniu 27 czerwca 2017 r. przez Sekretarza Stanu w MSWiA.

4. Wspieranie programów profilaktycznych realizowanych przez podmioty pozapolicyjne, skierowanych do dzieci i młodzieży z uwzględnieniem grup ze środowisk marginalizowanych, zagrożonych demoralizacją i wykluczeniem społecznym, dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a także rodziców i pedagogów.
5. Wspieranie programów profilaktyki selektywnej w miejscach o zwiększonym narażeniu na kontakt ze środkami odurzającymi, substancjami psychotropowymi i środkami zastępczymi (np. kluby, dyskoteki, imprezy masowe).
6. Inicjowanie i udział w przedsięwzięciach profilaktyczno-edukacyjnych ukierunkowanych na uczestników ruchu drogowego kierujących po spożyciu środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych.

Działania w tym obszarze skupiają się głównie na profilaktyce, w tym przedsięwzięciach o charakterze edukacyjnym i informacyjnym.

Do zadań Policji ²⁹ należy „inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi”.

Realizacja wspomnianych zadań wiąże się najczęściej z opracowywaniem i wdrażaniem przez jednostki organizacyjne Policji programów lub akcji profilaktycznych, które są odpowiednio modyfikowane i dostosowywane do aktualnych zagrożeń społecznych.

Główne kierunki policyjnych działań w zakresie zapobiegania przestępczości oraz innym zagrożeniom społecznym znalazły odzwierciedlenie w *Priorytetach Komendanta Głównego Policji na lata 2016-2018*³⁰, szczególnie w Priorytecie nr 1 dotyczącym „Zwiększenia efektywności działań Policji na rzecz wzmocnienia współpracy ze społeczeństwem”. Wśród zadań priorytetowych przypisanych do ww. Priorytetu jest m. in. zadanie polegające na: „Dostosowaniu aktywności Policji do zdiagnozowanych potrzeb w obszarze profilaktyki zagrożeń społecznych”³¹. Zadanie to realizują komendy wojewódzkie oraz Stołeczna Komenda Policji.

W praktyce realizacja tego priorytetowego zadania polega na opracowywaniu i wdrażaniu przez jednostki organizacyjne Policji różnego rodzaju inicjatyw profilaktycznych, tj. programów, akcji, kampanii, działań doraźnych sformułowanych w *Koncepcji działań Policji w zakresie profilaktyki społecznej* w siedmiu obszarach priorytetowych. Jeden z nich dotyczy narkotyków, nowych substancji psychoaktywnych, środków odurzających.

²⁹ Zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2019 r. poz. 161, z późn. zm.).

³⁰ Priorytety obowiązują również w latach 2019-2020.

³¹ W tym w obszarze przeciwdziałania patologiom społecznym, cyberzagrożeniom.

Specjaliści ds. nieletnich, patologii i profilaktyki, zobowiązani są do włączania się do realizacji zajęć z uczniami z zakresu odpowiedzialności prawnej na temat środków odurzających i substancji psychotropowych, w tym środków zastępczych, nowych substancji psychoaktywnych. Podczas spotkań z rodzicami, nauczycielami, pedagogami, pracownikami placówek opiekuńczo-wychowawczych przeszkoleni policjanci powadzą zajęcia z wykorzystaniem tzw. walizek profilaktycznych. Istotnym elementem spotkań z kadrami pedagogicznymi szkół jest przypomnienie *Procedur postępowania nauczycieli i metod współpracy szkół z Policją w sytuacjach kryzysowych związanych z narkotykami*.

Gdy nauczyciel w szkole podejrzewa, że uczeń posiada³² narkotyki, nowe substancje psychoaktywne lub ujawnia taki fakt powinien wziąć pod uwagę, że:

- 1) posiadanie jakiegokolwiek ilości środków odurzających lub substancji psychotropowych jest przestępstwem ściganym z urzędu;³³
- 2) udzielanie innej osobie środka odurzającego, substancji psychotropowej lub nowych substancji psychoaktywnych, ułatwianie lub umożliwianie ich użycia albo nakłanianie do użycia takiego środka jest również przestępstwem. Nie ma znaczenia czy osoba działa w celu osiągnięcia korzyści majątkowej czy nie;
- 3) wprowadzanie do obrotu środków odurzających, substancji psychotropowych, nowych substancji psychoaktywnych lub słomy makowej albo uczestniczenie w takim obrocie jest również przestępstwem ściganym z urzędu³⁴.

W sytuacjach kryzysowych związanych ze środkami odurzającymi, nowymi substancjami psychoaktywnymi lub substancjami psychotropowymi szkoła powinna reagować zgodnie z regulacjami.

Art. 4 § 1 i 2 ustawy *o postępowaniu w sprawach nieletnich*³⁵ (dalej upn), w którym został opisany obowiązek społeczny, a w § 3 obowiązek prawny, który ciąży na instytucjach państwowych. Szkoła publiczna jest taką instytucją.

Art. 4. § 1. *Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych, ma społeczny obowiązek odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, Policji lub innego właściwego organu.*

³² Zgodnie z ustawą z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z 2019 r. poz. 852).

³³ Art. 62 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii

³⁴ Art. 52a i 56 ustawy.

³⁵ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2018 r. poz. 969).

§ 2. Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu czynu karalnego przez nieletniego, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję.

§ 3. Instytucje państwowe i organizacje społeczne, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przez nieletniego czynu karalnego ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję oraz przedsięwziąć czynności niecierpiące zwłoki, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu.

Wskazane w treści tego przepisu pojęcia oznaczają:

- **czyn karalny** - w rozumieniu *upn*, to czyn zabroniony przez ustawę, jako przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo wykroczenie określone w art. 50a, 51, 69, 74, 76, 85, 87, 119, 122, 124, 133 lub 143 kodeksu wykroczeń;
- **nieletni** - w zależności od rodzaju prowadzonego postępowania, wieku oraz stosowania środka wychowawczego lub poprawczego:
 - w zakresie postępowania dotyczącego zapobiegania i zwalczania demoralizacji - jest to osoba, która nie ukończyła i 18 lat,
 - w zakresie postępowania o czyny karalne jest to osoba, która dopuściła się takiego czynu po ukończeniu 13 lat, a przed ukończeniem lat 17,
 - w zakresie wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych jest to osoba, względem, której takie środki zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do 21 lat;
- **demoralizacja** - zgodnie z *upn* to w szczególności naruszenie zasad współżycia społecznego, popełnianie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych. Demoralizacja to stan lub proces charakteryzujący negatywne postawy i zachowania nieletniego w stosunku do obowiązujących w społeczeństwie norm i zasad postępowania. Są to zachowania względnie stałe powtarzające się wielokrotnie.

Z treści art. 4 § 3 wynika, że w przypadku popełnienia przez nieletniego czynu karalnego³⁶ szkoła zobowiązana jest:

- powiadomić o tym czynie sąd rodzinny lub Policję,
- po powiadomieniu Policji o czynie i w oczekiwaniu na jej przyjazd w celu wykonania czynności, szkoła powinna powiadomić rodziców ucznia (sprawcy czynu karalnego), że w sprawie ich dziecka do szkoły przybędzie Policja.

³⁶ Osoba, która ukończyła 13 lat a nie ukończyła 17.

W przypadku uczniów, którzy mają ukończone 17 lat i dopuszczają się przestępstwa zastosowanie mają przepisy kodeksu postępowania karnego (dalej kpk). W art. 304 § 1 kpk mamy do czynienia z obowiązkiem społecznym, a w § 2 z obowiązkiem prawnym.

Art. 304. § 1. *Każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję. Przepis art. 191 § 3 stosuje się odpowiednio.*

§2. *Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.*

W przypadku uczniów, którzy mają ukończone 17 lat i dopuszczają się przestępstwa należy pamiętać, że po powiadomieniu Policji o czynie i oczekiwaniu na jej przyjazd w celu wykonania czynności, szkoła powinna powiadomić rodziców ucznia, który nie ukończył 18. roku życia (sprawcy przestępstwa), że w sprawie ich dziecka do szkoły przybędzie Policja.

Wskazane w treści powyższych przepisów dwa pojęcia: obowiązek społeczny i obowiązek prawny oznaczają:

- **obowiązek społeczny** – jest to obowiązek, który nie niesie ze sobą konsekwencji karnych, tzn. nie dopełnienie takiego obowiązku jest tylko kwestią moralną;
- **obowiązek prawny** – jest to obowiązek, który nakazuje określone zachowanie, jego niedopełnienie rodzi odpowiedzialność karną.

W przepisach prawnych mamy do czynienia z obowiązkiem prawnym, który ciąży na każdym obywatelu. Obowiązek ten opisany jest w art. 240 kodeksu karnego (dalej kk):

Art. 240.

§ 1. *Kto, mając wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego określonego w art. 118, art. 118a, art. 120-124, art. 127, art. 128, art. 130, art. 134, art. 140, art. 148, art. 156, art. 163, art. 166, art. 189, art. 197 § 3 lub 4, art. 198, art. 200, art. 252 lub przestępstwa o charakterze terrorystycznym, nie zawiadamia niezwłocznie organu powołanego do ścigania przestępstw, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.*

§ 2. *Nie popełnia przestępstwa określonego w § 1, kto zaniechał zawiadomienia, mając dostateczną podstawę do przypuszczenia, że wymieniony w § 1 organ wie o przygotowywanym, usiłowanym lub dokonanym czynie zabronionym; nie popełnia przestępstwa również ten, kto zapobiegł popełnieniu przygotowywanego lub usiłowanego czynu zabronionego określonego w § 1.*

§ 2a. *Nie podlega karze pokrzywdzony czynem wymienionym w § 1, który zaniechał zawiadomienia o tym czynie.*

§ 3. Nie podlega karze, kto zaniechał zawiadomienia z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą jemu samemu lub jego najbliższemu.

Niedopełnienie obowiązku prawnego, szczególnie jako zaniechanie działania funkcjonariusza publicznego, zagrożone jest karą pozbawienia wolności do lat 3 (art. 231 kk).

W cytowanych powyżej artykułach dotyczących obowiązku prawnego ustawodawca wskazuje, że dotyczy on instytucji państwowych, które w związku ze swoją działalnością dowiedziały się o popełnieniu **ściganego z urzędu**, w przypadku nieletnich czynu karalnego, w przypadku osób powyżej 17 lat przestępstwa. Należy tu wskazać, że w Polsce wyróżniamy następujące tryby ścigania przestępstw: publiczno skargowe tj. z urzędu i na wniosek (bezwzględnie wnioskowe i względnie wnioskowe) oraz prywatnoskargowe.

- **Ściganie z urzędu** polega na tym, że w przypadku uzyskania informacji o podejrzeniu popełnienia przestępstwa ściganego z urzędu uprawniony organ jest zobowiązany wszcząć postępowanie **niezależnie od woli osoby pokrzywdzonej**.

Reasumując wyżej przytoczone przepisy dotyczą sytuacji popełnienia czynu karalnego lub przestępstwa ściganego z urzędu. Należy pamiętać, że:

- w przypadku uzyskania przez szkołę jako instytucję państwową informacji na temat przestępstwa/czynu karalnego ściganego z urzędu nie ma znaczenia wola, zdanie osoby pokrzywdzonej czy chce aby ten fakt zgłaszać organom ścigania czy nie. Taki czyn **musi** zostać zgłoszony. W sytuacji kiedy szkoła nie zgłosiłaby tego właściwym organom, Dyrektor szkoły może ponieść odpowiedzialność karną.

Powyższe przepisy wymuszają konkretne zachowanie się nauczyciela w sytuacji podejrzenia ucznia o posiadanie środków odurzających lub znalezienia takich środków. W takiej sytuacji szkoła – nauczyciel powinien dołożyć wszelkich starań aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu, ale nie może np. przeszukać kieszeni lub plecaka ucznia, którego podejrzewa. Przeszukanie jest czynnością procesową polegającą na dokładnym oglądaniu osoby, jej odzieży i przedmiotów podręcznych, mającą na celu znalezienie rzeczy mogących stanowić dowód w sprawie lub podlegających zajęciu. Organami uprawnionymi do przeprowadzenia przeszukania są: prokurator lub Policja, a w wypadkach wskazanych w ustawie także inny organ (art. 220 kpk). W przepisach prawnych szkoła – dyrektor szkoły, nauczyciel nie został wymieniony jako organ mogący przeprowadzić przeszukanie. I dlatego nauczyciel nie może „przełęgnąć” kieszeni czy plecaka ucznia. Stąd w sytuacji kiedy podejrzewamy, że uczeń posiada przy sobie substancję przypominającą narkotyki, nauczyciel powinien zgodnie z procedurami powiadomić dyrektora szkoły, którego obowiązkiem jest zawiadomienie Policji lub prokuratora

o tym zdarzeniu, rodziców ucznia, że powiadomiono Policję. Nauczyciel powinien dołożyć wszelkich starań aby uczeń nie mógł pozbyć się substancji np. wyrzucić, schować, przekazać komuś innemu. W pierwszej sytuacji ucznia należy odizolować od reszty klasy i obserwować jego zachowanie. Obserwować czy uczeń czegoś nie próbuje wyjąć z kieszeni, plecaka, a idąc korytarzem czy uczeń czegoś nie wyrzuca itp. Jeżeli idąc korytarzem uczeń np. wyrzuci pod kaloryfer woreczek z jakąś substancją należy tam się zatrzymać wraz z uczniem i czekać na przyjazd Policji. Nie można w to miejsce dopuścić żadnej innej osoby ani podnosić tego woreczka. W przypadku, gdy uczeń nie zorientował się, że nauczyciel podejrzewa go o posiadanie narkotyków należy prowadzić dalej zajęcia, jednakże obserwować ucznia, najlepiej tak aby się nie zorientował, aż do przyjazdu Policji. W sytuacji gdy przed przybyciem Policji zadzwoni dzwonek na przerwę, ucznia tego nie można wypuścić z klasy i nie może on tam pozostać sam. Należy również pamiętać, że nie jest zadaniem nauczyciela udowodnienie, że ta substancja to narkotyki. Dlatego w dokumentacji szkolnej nie należy wpisywać, że znaleziono narkotyki a tylko, że znaleziono substancję przypominającą narkotyki.

W sytuacji kiedy nauczyciel znajduje substancję przypominającą narkotyki np. w toalecie powinien o tym powiadomić dyrektora szkoły, który zawiadamia Policję lub prokuratora i nie dopuścić w to miejsce żadnych osób aż do przyjazdu Policji.

Wniosek: kiedy podejrzewamy, że uczeń posiada przy sobie substancję przypominającą narkotyki, albo na terenie szkoły znajdujemy taką substancję należy bezwzględnie powiadomić Policję lub prokuratora i dołożyć wszelkich starań aby zabezpieczyć to miejsce i nie dopuścić do zniszczenia lub zatarcia śladów.

Rekomendacje do procedury postępowania szkoły w sytuacjach kryzysowych związanych z środkami odurzającymi, substancjami psychotropowymi lub nowymi substancjami psychoaktywnymi³⁷

Nauczyciel podejrzewa, że na terenie szkoły uczeń znajduje się pod wpływem narkotyków lub nowych substancji psychoaktywnych powinien podjąć następujące kroki:

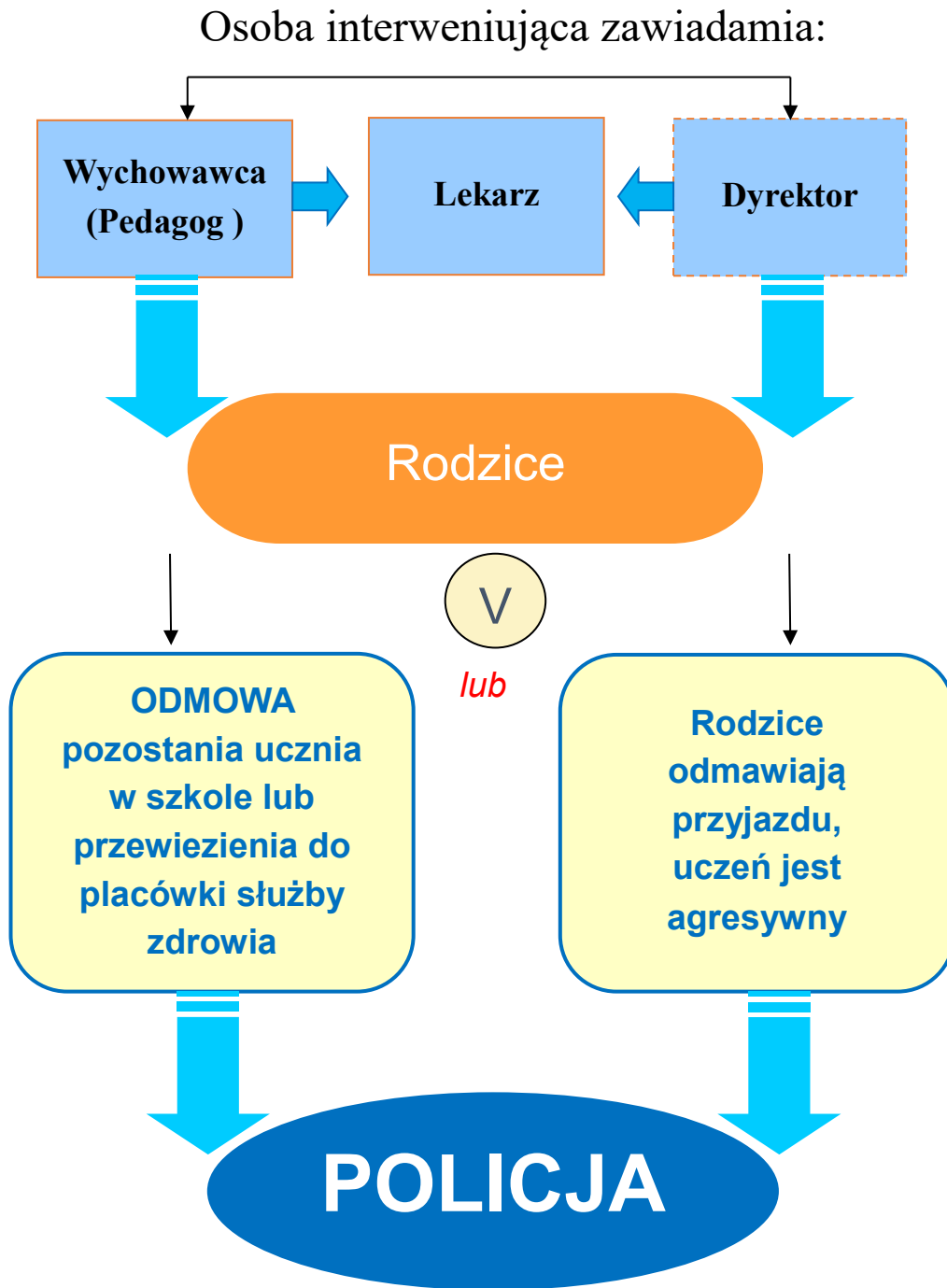
1. Powiadamia o swoich przypuszczeniach wychowawcę i dyrektora szkoły (należy precyzyjnie określić w jaki sposób ma to zrobić).
2. Odizolowuje ucznia od reszty klasy, ale ze względów bezpieczeństwa nie pozostawia go samego. Stwarza warunki, w których nie będzie zagrożone jego życie ani zdrowie. Uczeń nie może pozostawać bez opieki – powinna zająć się nim pielęgniarka lub osoba przeszkolona w udzielaniu pierwszej pomocy (w wewnętrznych procedurach powinno być określone kto w tym przypadku

³⁷ Szkoła przygotowując własną procedurę powinna uwzględnić rekomendowane zasady postępowania.

zajmuje się uczniem, gdzie powinien przebywać po odizolowaniu od reszty klasy).

3. Udziela pierwszej pomocy, w razie potrzeby wzywa lekarza w celu stwierdzenia stanu trzeźwości lub odurzenia.
4. Zawiadamia o fakcie rodziców lub opiekunów, których zobowiązuje do niezwłocznego odebrania ucznia ze szkoły.
5. Powiadamia Policję, jeżeli rodzice nie zgłaszają się po dziecko w wyznaczonym czasie, albo jest ono agresywne, zachowaniem zakłóca porządek lub zagraża życiu lub zdrowiu innych.
6. Powiadamia sąd rodzinny o zaistniałej sytuacji, gdyż może to świadczyć o demoralizacji ucznia (a właściwym do oceny jest sąd rodzinny), szczególnie jeżeli incydent się powtarza, a deklarowana współpraca rodziców nie przynosi oczekiwanych rezultatów.

Uczeń pod wpływem alkoholu lub narkotyków

Nauczyciel znajduje na terenie szkoły substancję przypominającą wyglądem narkotyków powinien podjąć następujące kroki:

1. Powiadamia o zaistniałym zdarzeniu dyrektora szkoły i wzywa Policję (należy w wewnętrznych procedurach określić w jaki sposób powiadamia dyrektora szkoły oraz kto powiadamia Policję).

2. Zachowując środki ostrożności zabezpiecza substancję przed dostępem do niej osób niepowołanych oraz ewentualnym jej zniszczeniem do czasu przyjazdu Policji.
3. Wszelkie substancje rozlane lub rozsypane należy odgrodzić i zabezpieczyć przed rozniesieniem np. na podszwach obuwia.
4. Oczekuje na przyjazd Policji i nie podejmuje żadnych działań związanych z próbą dostarczenia zabezpieczonej substancji do najbliższej jednostki Policji pamiętając, że zgodnie z zapisami ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, „Kto, wbrew przepisom ustawy, posiada środki odurzające lub substancje psychotropowe, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.”³⁸
5. Po przyjeździe Policji niezwłocznie przekazuje zabezpieczoną substancję i informacje dotyczące szczegółów zdarzenia.

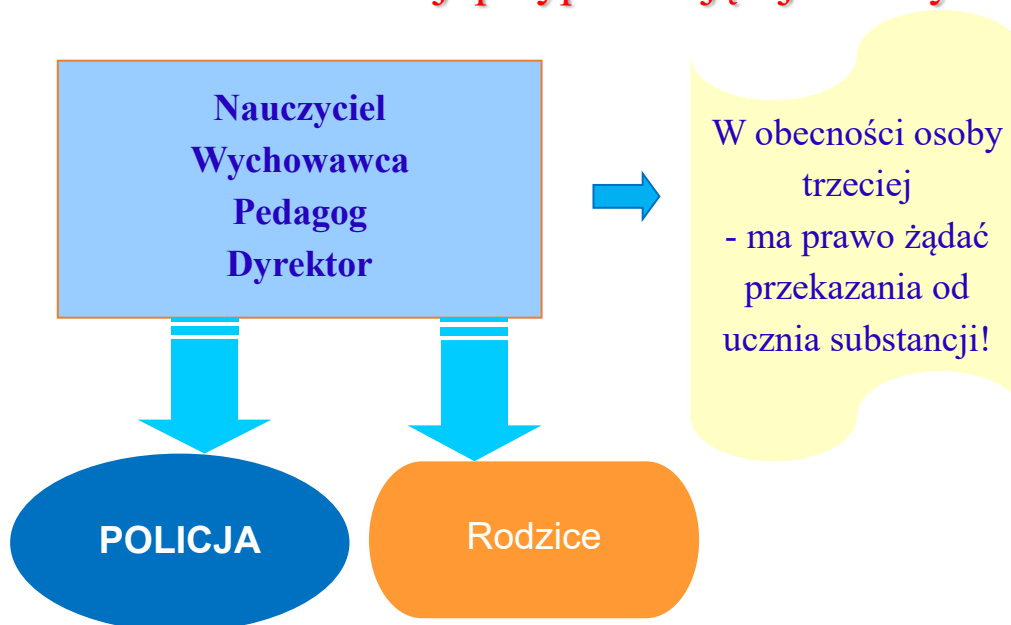
W przypadku, gdy nauczyciel podejrzewa, że uczeń posiada przy sobie substancję przypominającą narkotyk, powinien podjąć następujące kroki:

1. Odizolowuje ucznia poprzez umieszczenie go w oddzielnym pomieszczeniu (w wewnętrznych procedurach powinno być określone kto w tym przypadku zajmuje się uczniem, gdzie powinien przebywać po odizolowaniu od reszty klasy).
2. Powiadamia o swoich podejrzeniach dyrektora szkoły, wychowawcę klasy i wzywa Policję (należy w wewnętrznych procedurach określić w jaki sposób powiadamia dyrektora szkoły oraz kto powiadamia Policję).
3. Powiadamia o zaistniałym zdarzeniu rodziców lub opiekunów ucznia informując ich, że w związku z powyższym została wezwana do szkoły Policja.
4. W obecności innej osoby (wychowawca, pedagog, dyrektor itp.) żąda okazania zawartości kieszeni i plecaka oraz ewentualnie innych przedmiotów budzących podejrzenie, co do ich związku z poszukiwaną substancją i jej wydania. W celu wprowadzenia atmosfery współpracy, o obecność można poprosić wychowawcę lub nauczyciela, do którego uczeń ma zaufanie. Nauczyciel nie ma prawa samodzielnie dokonać przeszukania odzieży ani teczki ucznia – jest to czynność wyłącznie zastrzeżona dla Policji.
5. Jeżeli uczeń wyda substancję dobrowolnie, należy ją zabezpieczyć i podjąć kroki opisane w poprzednim punkcie. Należy pamiętać, że nauczyciel nie może jej dotykać, a tylko poprosić o położenie jej na stole/biurku.
6. Jeżeli uczeń odmawia współpracy należy poczekać na przyjazd Policji, która dokona przeszukania. Bardzo ważne jest, aby cały czas obserwować ucznia, gdyż może on chcieć pozbyć się posiadanej przy sobie substancji.

³⁸ art. 62 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii

7. Wyznaczona przez dyrektora osoba próbuje ustalić, w jaki sposób i od kogo uczeń nabył substancję. Niemniej nie jest to obowiązek szkoły. Z pewnością czynności te wykona Policja po przyjeździe do szkoły.
8. Całe zdarzenie nauczyciel dokumentuje, sporządzając możliwie dokładną notatkę z ustaleń wraz ze swoimi spostrzeżeniami.

Posiadanie substancji przypominającej narkotyki

W przypadku, gdy nauczyciel podejrzewa, że na terenie szkoły uczeń handluje narkotykami lub nowymi substancjami psychoaktywnymi, powinien podjąć następujące kroki:

1. Powiadamia o swoich podejrzaniach dyrektora szkoły i wychowawcę klasy.
2. Dyrektor szkoły powiadamia Policję.

Minister Edukacji Narodowej na podstawie art. 60 ust. 3 pkt 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe³⁹ wśród kierunków realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2019/2020 ustalił kierunki dotyczące wychowania i profilaktyki pn.: *Profilaktyka uzależnień w szkołach i placówkach oświatowych i Wychowanie do wartości przez kształtowanie postaw obywatelskich i patriotycznych.*

³⁹ Dz. U. z 2019 r. poz. 1148.